

Костицький В. В.
*президент ВГО «Асоціації українських правників»,
д.ю.н., професор Київського національного університету
імені Тараса Шевченка, академік Національної
академії правових наук України*

Суходольська А. А.
*к.ю.н, доцент Національного
авіаційного університету*

ПРАВА ЛЮДИНИ ЯК ОЗНАКА СУЧАСНОСТІ ДЕРЖАВИ

Питання прав людини нерозривно пов'язане з буттям людини. Як багатомірне явище, права людини нерозривно пов'язані із свободою людини. Свобода завжди розглядалася не просто як можливість вибору, у тому числі і поведінки, а як «божий дар», один із найвищих проявів людської природи. Мірилом свободи людини завжди були права людини як межі свободи. За твердженням Ф. А. Гаєка, стан свободи – це стан взаємин між людьми, а І. Кантом було обґрунтовано розуміння того, що людина не просто істота розумна, а й моральна, яка керується власними міркуваннями, незалежними від зовнішнього світу, дотримуючись при цьому певних норм, як моральних, так і правових. Тому можна погодитися з О. Пундою у тому, що свобода – це здатність людини діяти у відповідності до власних цілей та інтересів, спираючись на пізнання об'єктивної необхідності (дійсності)» [10].

Значимість інституту прав людини впливає із незаперечної цінності людини як образу особистісного Бога, рівності усіх людей в їхніх природних правах перед Богом, звідки постає питання про спроможність права слугувати людині. Ці проблеми досліджувалися за різними методологічними підходами у роботах Г.Дж. Бермана, Г. Габермаса, Ш. Журне, С.Л. Франка та ін. Свого часу Б.О. Кістяківський також наголошував на необхідності діалектичного пізнання раціонального та ірраціонального у праві, без чого неможливе вироблення адекватного праворозуміння [6, с. 189-207].

Принагідно констатуємо, що Конституція України, побудована на засадах людиноцентризму, примату прав і свобод людини і громадянина, реалізація яких є основним обов'язком держави, містить одночасно і елементи теологічного праворозуміння. Оскільки Конституція України є конституцією світської держави, зміст християнської правової традиції безпосередньо присутній у Преамбулі Конституції: Верховна Рада України приймає цю Конституцію усвідомлюючи відповідальність перед Богом, власною совістю, попередніми, нинішнім та прийдешніми поколіннями [8]. У змісті Преамбули Конституції України також втілені базові конституційні цінності, які розглядаються вченими як моральні [4, с. 123], але апеляція до Бога у Преамбулі свідчить, що в основі Конституції України не тільки моральні цінності, теологічна основа, має місце органічне поєднання категорії відповідальності Українського народу, від імені якого ухвалена Конституція України перед Богом, а також – перед власною совістю та попередніми,

нинішнім і прийдешніми поколіннями, а крім цього, і відповідальність держави перед людиною.

Із наявної на сьогодні величезної кількості досліджень, присвячених цим проблемам, було висунуто багато тлумачень прав людини, але скептичне ставлення до людських прав так чи інакше тривалий час зберігало свою силу [1, с. 2] (наприклад, твердження, що «право людини є за своєю суттю порожнім поняттям, а міркування про «права людини» – це свого роду рекламування політиків і держави [2, с. 144]. Цим пояснюється значне зростання в останні десятиріччя інтересу до історії прав людини [3, с. 1]. Німецькі вчені Г. Ломанн та Ш. Г'осепат переконані, що немає загальноприйнятого й точного визначення прав людини, а відтак – і усталеного розуміння цього феномену, що і провокує звернення до історії чи проблеми поколінь прав людини, оскільки до історії проблеми науковці беруться тоді, коли сутність проблеми виявляється нез'ясованою, [12, С. 223] тому немає «нічого дивного в тому, що навіть серед фахівців і філософів відсутня згода щодо того, як слід розуміти права людини» [9, с. 16]. У результаті у юридичній, філософській, релігійній та політичній дискусії, в різних міжнародних органах та організаціях обстоюються різноманітні інтерпретації прав людини, а намагання виробити ту чи іншу концепцію прав людини, однак найгострішим залишається питання про те, чи права людини є моральною, чи юридичною категорією, а також про роль держави в утвердженні, гарантіях та визначенні прав людини: передують природні права людини їхньому визнанню державою чи стають правами людини лише внаслідок їх визнання нею, в яких формах таке визнання відбувається, чи існують універсально значущі, загальновизнані права людини тощо.

Звідси, в науковій літературі права людини розглядаються або як поняття, або ж як система принципів, що забезпечують умови можливості людського існування, норм і традицій, або ж як міра свободи та складова правового статусу фізичної особи. Інші вчені стверджують, що права людини є визначальними для розуміння основ конституційного ладу, політичного режиму та ролі верховенства права у функціонуванні держави. У філософсько-правовій літературі права людини трактуються як основа громадянського суспільства та ознака сучасної цивілізації, яка виросла із ліберальної ідеології та ідей людиноцентризму, що окупували» правову і політичну думку та практику державно-правових відносин. Ще одна група вчених визначають права людини як явище, тісно пов'язане зі свободою особистості, яке відображає гідність і цінність людської особи. Нарешті, інші науковці характеризують права людини як вертикальні відносини, що складаються між людиною й державою, з одного боку, а також є інструментом обмеження держави влади, з другого боку а тому закріплення цих прав у Конституції України є гарантією їх реалізації [5, с. 68].

Найчастіше розуміння прав людини зводиться до протиставлення позитивістської та природно-правової парадигм, що обстоюють діаметрально протилежні концептуальні уявлення щодо прав людини як в історичному контексті, так і у сучасному правовому вимірі.

Слушно зазначається в юридичній літературі, «функціонування сучасної держави – одне з найбільш принципових та масштабних питань, що входить не лише до сфери державознавства, але й загальнотеоретичної юриспруденції у

цілому» [7, с. 44]. Водночас, дослідження правових основ розвитку сучасної держави, «а також пов'язаних з цим правових принципів організації і функціонування даного типу держави є перспективним напрямком теоретично-правових досліджень, які мають важливе значення як для вітчизняної юридичної науки – зокрема науки теорії держави і права, так і для процесу наукового забезпечення триваючих в Україні державотворчих і правотворчих процесів» [11, с.176].

Варто також зазначити, що науковий концепт сучасної держави, або ж держави сучасного типу, натепер є доволі усталеним у державознавстві та теоретико-правовій науці. Він розглядається як у порівняльно-правовому аспекті, так і в багатоманітності його конкретних (залежно від країн) специфікацій. При цьому особливо евристично продуктивними та перспективними нині видаються ті концепції, які пропонують розглядати модель сучасної держави (або ж держави сучасного типу) у контексті доктрин правової держави, національної держави, ефективної держави, електронної держави (електронного урядування), суспільного розвитку постіндустріального (інформаційного, постмодерного) типу та різноманітних концепцій глобалізації (глобалізму та антиглобалізму). Видається, що саме урізноманітнення палітри дослідницьких підходів до інтерпретації сутності сучасної держави засвідчує не лише широту діапазону політико-правових поглядів різних представників наукового співтовариства та специфіку суб'єктивного осмислення ними необхідності кардинальних змін в організації та діяльності сучасної держави. Права людини є індикатором оцінки сучасності держави, що вимірюється не фактом знаходження держави на мапі світу чи глобусі, або ж у рядах членів ООН, а рівнем демократичності, захищеності та реальності прав людини.

ЛІТЕРАТУРА:

- 1.Beitz Ch. R. The idea of human rights. Oxford : Oxford University Press, 2009. P. 2.
- 2.Hunt L. Inventing Human Rights : A History. New York : W. W. Norton & Company, 2007. P. 144.
- 3.Moyn S. Human Rights and the Uses of History. New York and London : Verso, 2014. P. 1.
- 4.Веніславський Ф. Конституційний лад та суспільний ідеал: до питання про базові цінності конституційного ладу України // Право України. – 2010. – 32. - С. 123.
- 5.Загоруй І. С. Поняття «права людини» : теоретико-правові підходи до розуміння прав людини. Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. 2016. Вип. 2 С. 68.
- 6.Кістяківський Б.О. Раціональне та ірраціональне у праві // Кістяківський Б.О. Вибране. – К.: Абрис. 1996. – С. 189-207.
- 7.Коломоєць О.В. Функції держави у сучасному державознавстві: теоретичні проблеми / О.В. Коломоєць // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. – 2013. - № 5. – С. 44.
- 8.Конституція України від 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, N 30, ст. 141.
- 9.Ломанн Г., Г'осепат Ш. Вступ. Філософія прав людини / За редакції Ш. Г'осепата та Г. Ломанна; Пер. з нім. О. Юдіна та Л. Доронічевої. 2-ге вид. Київ :

Ніка-Центр, 2012. С.16.

10. Пунда О. О. Право на свободу: монографія. Х. : Евріка, 2006. 284 с.

11. Цесар І.А. Правові основи розвитку сучасної демократичної держави: Дис. ... канд. юрид. наук. Спеціальність 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень / І.А. Цесар. – К., 2012. – С. 176.

12. Шевцов С. Розкоші та злидні прав людини. Права людини : філософські, теоретико-юридичні та політологічні виміри : збірка статей учасників II Міжнародного круглого столу (м. Львів, 24–26 листопада 2017 року). Львів : ЛОБФ «Медицина і право», 2018. С. 223.

УДК 340.112: 351 (477)

Кравчук В. М.

*к.ю.н., доцент, доцент кафедри
теорії права та конституціоналізму,
Західноукраїнський національний університет*

НЕДИСКРИМІНАЦІЯ ТА РІВНІСТЬ ПЕРЕД ЗАКОНОМ ЯК ЕЛЕМЕНТ ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА

Принцип верховенства права був і залишається предметом численних наукових досліджень і в Україні, і за кордоном. Серед найбільш значимих щодо розуміння сутності верховенства права є праці С. Головатого, А. Дайсі, А. Зайця, М. Козюбри, М. Розенфельда, М. Савчина, Б. Таманаги, В. Тертишника, С. Шевчука та багатьох ін.

Універсальної і єдиної дефініції «верховенства права» на сьогоднішній день віднайти не вдалося, тож в наукових колах щодо його змісту досі точаться певні дискусії. Найбільш ґрунтовно і комплексно верховенство права як ідею, наукову доктрину та юридичний принцип дослідив С. Головатий, який вважає, що «верховенство право» поєднує ідеали, які цінні для захисту особи від свавільної влади держави та які надають можливість особі володіти людською гідністю [1]. Ю. Кривицький підтримує ідею, що верховенство права за своєю суттю є основоположним і спільним європейським стандартом — скеровувати та стримувати здійснення демократичної влади [2, с. 12]. Більше того, верховенство права – це одна з основоположних ідей і цінностей демократичного суспільства, котра притаманна усім статтям Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, і є «живим інструментом, який необхідно тлумачити у світлі умов сьогодення» [3, с.370].

З метою формулювання консенсусного поняття «верховенство права», а також сприяння практичному застосуванню цього важливого принципу правової держави Венеціанською комісією 25-26 березня 2011 р. була ухвалена доповідь «Про верховенство права» [4]. У доповіді відзначено, що консенсусу можливо досягти щодо шести неодмінних складників поняття «верховенство права», через які розкривається його зміст, й зокрема таких [4,